ÇALIŞMA
MEGARON 2019;14(3):460-470
DOI: 10.14744/MEGARON.2019.47715

Çanakkale Kenti ve Tarihi Halk Bahçesi Odunsu Bitki Örtüsü ve Peyzaj Değerleri

The Woody Plants and Landscape Values of the Historical Public Garden of in and the Town of Çanakkale

Tülay ERBESLER AYAŞLIGİL

ÖZ

Kentsel açık ve yeşil alanlar, özellikle olgun çağa erişmiş yaşlı odunsuların hakim olduğu korular ve parklar, Peyzaj Mimarlığı ile ilgili olarak yapılacak çalışmalarda önemli bir yer tutar. Bölge ve yöre ölçeğinde peyzaj yapısının önemli karakterlerini yansıtan, bölge ekolojisine uyumlu, dayanıklı vejetasyonları barındıran alanların korunması sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Tarihsel süreçte günümüze kadar gelebilmiş bu tür peyzaj alanlarının odunsu vejetasyonunun araştırılması, yörenin yetişme ortamı şartlarında gelişebilecek türlerin ortaya çıkarılması ve bu türlerin performanslarının tespiti bilime katkı sağlayacaktır. Bu amaçla Çanakkale Kenti'nin en önemli açık ve yeşil alanlarından Tarihi Halk Bahçesi'nin odunsu bitki örtüsü, bölgenin ve kentin tarihi gelişimi, yörenin ekolojik özellikleri ve aktüel vejetasyonu saptanmıştır. 2016-2017 yıllarında dört mevsim gözlem ve tespitlerle mevcut çok yıllık odunsu bitki türleri, boy, çap, tepe tacı genişlikleri, gelişme ve sağlık durumları, bölge peyzajına uyumlu ve iyi gelişen bitki örtüsü ortaya konmuştur. Tarihi bahçede ağaç ve çalı olarak toplam 1200 adet bitki tespit edilmiştir. Mevcut bitki örtüsünde yaprağını döken geniş yapraklı ağaçlar çoğunluktadır (576 adet). Bunların %57.1'i boylu ağaçlar (329), %25.2'si kısa boylu ağaçlar (145) ve %17.7'si orta boylu ağaçlardan (102) oluşmaktadır. Tarihi bahçede iyi gelişmiş, toplam 28 adet boylu ağaç bulunmaktadır: Acer negundo, Gleditsia triacanthos, Maclura pomifera, Platanus orientalis, Ulmus minor, Populus x canadensis, Populus x canescens, Populus tremula, Cornus sanguinea, Myrtus communis, Phillyrea latifolia, Cedrus libani, Cupressus sempervirens, Pinus brutia. Tarihi Halk Bahçesi özelinde korunması ve iyileştirilmesi amacıyla öneriler getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Çanakkale; halk bahçesi; İngiliz bahçesi; Tarihi Halk Bahçesi.*

ABSTRACT

Urban open and green areas, especially where old mature odunsu reached the age groves and parks, landscape architecture holds an important place in the studies to be made regarding. Important regional and local landscape character at the scale of the structure, reflecting the region's ecology is compatible with the protection of areas of resistant vegetation is important in terms of sustainability. In the historical process of this kind survived until the present day landscape of the area of the woody vegetation species which occur in the uncovering of the survey area habitat conditions, and will contribute to the science of determining the performance of these species. For this purpose, the most important of The Historical Public Garden the town of Çanakkale open and green woody vegetation from the area of the region and the historical development of the city, the region and the current ecological characteristics of vegetation has been identified. 2016-2017 the year of observation and the identification perennial woody plant species existing in the four seasons, height, diameter, crown widths, development, and health conditions, good growing harmonious to the landscape and vegetation of the region have been revealed. A total of 1,200 plants have been identified as trees and shrubs in the historic gardens. Existing vegetation, deciduous broad-leaved trees, the majority of (576). Of them, 57.1% tall trees (329), 25.2% in trees of short stature (145) and 17.7% medium-stature trees (102) comprises. Historic garden within a well developed, tall trees, there are a total of 28 units: Acer negundo, Gleditsia triacanthos, Maclura pomifera, Platanus orientalis, Ulmus minor, Populus x canadensis, Populus x canescens, Populus tremula, Cornus sanguinea, Myrtus communis, Phillyrea latifolia, Cedrus libani, Cupressus sempervirens, Pinus brutia. For the purpose of special historic public garden protection and improvement proposals have been introduced.

Keywords: *Çanakkale; public garden; English garden; Historical Public Garden.*

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: **12 Mart 2018 - Kabul tarihi:** **08 Mayıs 2019**

İletişim: Tülay ERBESLER AYAŞLIGİL. **e-posta:** ayaslitu@yildiz.edu.tr

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - *© 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture*

Giriş

Peyzaj Mimarlığı'nın uzmanlık gerektiren en önemli çalışma sahalarından biri 'Doğa Koruma' planlama çalışmalarında büyük önem taşımaktadır Uzmanlaşmış peyzaj plancılarının peyzaj ekolojisi sahasında geliştirilmiş yöntemlerden yararlanarak gerçekleştirdikleri peyzaj analizi ve değerlendirme çalışmaları yapılacak planlanmalara kaynak oluşturmaktadır. Bölge ve yöre ölçeğinde peyzaj yapısının önemli bir peyzaj karakteri olan, bölge ekolosinine uyumlu, dayanıklı vejetasyonun araştırılarak korunması sürdürülebilirliğin sağlanmasında önceliklidir. Bu bakımdan kent yeşil sistemini oluşturan kıyısal alanlar, doğal ve yapay su yüzeyleri, doğal su güzergahları, vadiler, yerleşimdeki yapılaşmamış açıklıklar, aktif (park, çocuk oyun alanı, spor alanı, rekreasyon alanı, kıyı düzenlemeleri, piknik ve mesire alanları, kent ormanları, mahalle parkı semt ve bölge parkları vb.) ve pasif yeşil alanlar (trafik yeşilleri/refüjler, tampon yeşil alanlar, ağaçlandırma alanları vb.), mezarlıklar, korular, tarihi bahçeler, doğal açık alanların vejetaston varlığı plancılara yol gösterici, yönlediricidir. Tarihsel süreçte peyzaj yapısı bozulmamış bu alanların örnek alan olma özelliği bulunmaktadır. Üst ölçekli peyzaj planlama ve gerekse kent ölçeğinde yapılacak peyzaj tasarımlarında seçilecek bitki türleri ve gelişim periyodları hakkında bu alanlar planlama sürecinin önemli bir veri setini oluşturur. Varlıklarıyla bile bu doğal açık ve yeşil alanlar ile kentsel açık ve yeşil mekanların kent ekolojisini iyileştirme ve koruma, bölümleme, sirkülasyon, biyoklimatik ve hijyenik yönden, kenti biçimlendirme ve estetik kazandırma, yaşantı değerini artırma, alan saklama, rekreasyon gibi kullanıcıya dönük kullanım alanı yaratma fonksiyonları vardır.

Peyzaj Mimarlığı sahasındaki çalışma ve düzenlemelerin yapacağı ekolojik katkı ve yaratılacak açık mekanların yaşanabilirliği büyük ölçüde yapı elemanlarının ve bitki materyalinin doğru seçimine ve yerinde kullanılmasına bağlıdır. Bu açıdan bir bölgede yetişen doğal bitkiler ile yabancı kökenli, ancak yörenin ekolojik şartlarına uyum gösteren odunsu türler büyük önem taşımaktadır.

Kırsal yörelerde insan faaliyetleri sonucu büyük ölçüde değişikliğe uğramış doğal vejetasyonu oluşturan odunsu türler hakkında geçmişe yönelik bilgiler, mezarlıklar gibi farklı nedenlerle korunmuş alanların, mevcut bitki örtüsünün araştırılmasıyla elde edilebilmektedir. Kentsel yerleşimlerde ise, yöre şartlarında yetişebilecek odunsu bitkiler hakkında bilgiler, ancak yaşlı ağaçların yer aldığı tarihi bahçeler, korular v.b. gibi tesislerin bitki örtüsü incelenerek sağlanabilmektedir (Walter, H., 1961).

Bu araştırmada Çanakkale kenti bütününde yer alan odunsu bitki türleri ve yaşlı ağaçların hakim olduğu piknik alanları, orman içi dinleme yerleri, ören yerleri, park, bahçe, çocuk bahçeleri, oyun ve spor alanları, ağaçlandırma alanları, mezarlıklar, fidanlıklar gibi yeşil alanların bitki örtüsü incelenerek saptanmıştır. Tarihi mezarlıklardan; Çanakkale Mezarlığı, Şehitlik ile İngiliz Mezarlığı vb. ve akarsu yataklarında (kenti doğu-batı istikametinde ikiye bölen doğal su yolu Sarıçay'ın su kenarı ve yakın çevresi, ıslak ve sulak alanlar, sazlık alanlar, Çanakkale Boğazı kıyı, plaj ve eksibeler/kumul alanları, kent içinde parçacıl olarak kalmış ağaç toplulukları, havaalanı ve yakın çevresi açık ve yeşil alanlar, çamlık alanları, şehirlerarası yol boyu yeşil alanlar değerlendirilmiş gelişen yaşlı ağaç ve çalı türleri belirlenmiştir. Ancak kent bazında gerek bitki adeti ve gerekse bitki türü bakımından en zengin açık ve yeşil mekanın Tarihi Halk Bahçesi olarak belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında özellikle araştırılmış olan bu bahçenin odunsu bitki örtüsüne çok detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bölgenin ve kentin gelişimi sürecinde tarihi ve kent ekolojisi bakımından önemli bir yeri olan tarihi bahçenin; geçmişi, yörenin ekolojik şartları ve aktüel bitki örtüsü bu makalede mümkün olduğunca eksiksiz olarak yer almaktadır.

Günümüze kadar bozulmadan kalabilmiş çevresel baskılara dayanabilmiş, bölge ekolojisine uyumlu türlerin varlığını tespit etmek, güncel peyzaj çalışmalarına ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda kent kimliğinde, yöre halkının belleğinde yer tutan, büyük önemi olan Tarihi Halk Bahçesi araştırmanın odak noktasını oluşturmuştur.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmanın materyal kısmında Çanakkale Belediyesi 1/5000 Nazım İmar Planı ve 1/1000 Uygulama Planı ve Raporları, Park Bahçeler Müdürlüğü kayıtları, Anıtlar Kurulu Raporları değerlendirilmiş, Yerel Basın Arşivi taranmıştır. Tarihsel süreç içinde parkın arazi kullanım durumu, alansal büyüklük ve mülkiyet durumuna ait veriler elde edilmiştir.

Yazılı tüm rapor, belge ve yerel basın kaynaklarından bahçenin günümüze kadar alan kullanım biçimleri, alanda yapılan etkinlikler hakkında bilgiler değerlendirilmiştir. Çalışmanın kısıtlılığı araştırma alanı odunsu bitki türleri ve konumuna ait veriler hakkında herhangi bir belge ve dökümanın olmamasıdır, bundan dolayı öncelikle parkın vaziyet planı çıkarılmıştır. 2016-2017 yıllarında dört mevsim alanda yapılan gözlem ve tespitlerle mevcut çok yıllık odunsu bitkilerinden örnekler alınmıştır. Bahçede yer alan odunsuları tespit etmek amacıyla alanda gözlem ve büro çalışmaları ile türlerin teşhisleri yapılmıştır. Tekniğine uygun kurutulan örneklerle kişisel herbaryum arşivi oluşturulmuştur.

Çanakkale Belediyesi'nden elde edilen 1/1000 ölçekli halihazırdan, 1/200 ölçekli vaziyet planı (altlık) bu araştırma kapsamında oluşturulmuştur. Bu altlık üzerine tarafımca arazi ölçümleri, tespit ve gözlemleri ile araştırma alanı mevcut odunsu bitki türlerine ait röleve plan hazırlanmıştır. Tarihi Bahçe bitki örtüsü bu çalışma kapsamınca röleve planına manuel işlenmiştir. Tespit edilen bitkileri-

Örnek Envanter Föyü 1: Halk Bahçesi Odunsu Bitki Türleri Envanteri

No	Ağaç/Çalı Latince- Türkçe simleri	Boyu (m)	Gövde çevresi (cm)	Tepe genişliği (m)	Göğüs çapı (cm)	Açıklamalar

nin her birinin boyları (m.), 1.30 cm.'deki çapları (cm.), göğüs çevreleri (cm.), tepe tacı genişlikleri (m.), halihazır sağlık durumları ve yapılması gereken bakım tedbirleri tespit edilmiş ve ölçümler yapılmıştır. Bu kapsamda alanda yer alan ve teşhisi yapılan bitki türlerine numaralanmış, bunlara ait elde edilen değerler tablolara işlenmiştir. Böylece bitkilerin arazi çalışmalarıyla türleri, konumsal durumları ve sağlık durumları tespit edilmiş, Halk Bahçesi Odunsu Bitki Türleri Envanteri oluşturulmuştur (Örnek Envanter Föyü 1).

Bulgular

Tarihi Halk Bahçesi'nin Dünü ve Bugünü

Halk Bahçesi 39°30'-40°45' Kuzey enlemleri ve 27°45'-25°35' Doğu boylamları arasında olup Çanakkale il sınırları içindedir (Şekil 1 ve 2).

Çanakkale Boğazı ve çevresindeki ilk yerleşmeler günümüzden yaklaşık 3000 yıl önce Troia'da başlamıştır (Troya, 1970). Kentin çekirdeğini oluşturan Kale-i Süleymaniye, bir doğal su yolu olan Sarıçay kenarındadır. İlk yerleşimin oluştuğu bu bölge tarihsel süreç içinde kent gelişiminde çekirdek olmuştur. Tarihi bahçede bu kent gelişiminin merkezindedir (Kayan, İ., 1996).

19. yüzyılın sonlarına kadar mülkiyeti İngilizler'e aittir ve fahri konsolosluk yapan bir İngiliz ailesinin evinin bahçesi olduğundan o dönemde adı 'İngiliz Bahçesi'dir (ÇİY, 1990-2018).

Bu dönemde bahçe İngiliz Adaları formunda bir süs havuzu ve çevresindeki sedir ağaçlarından oluşmaktadır. Bahçe sınırlarında 1.5 m. yüksekliğinde bir duvar ve Şimşir'den (Buxus sempervirens) çok iyi gelişmiş canlı çit bulunmaktadır. Özenle yetiştirilen ve korunan pek çok bitki türünü barındıran bahçe, kent içinde küçük bir orman parçası konumundadır. Ancak 1935 yılında istimlak edilerek farklı kamu kurumlarına tahsis edilmiştir. 3-3,5 ha. büyüklüğe sahip bahçenin büyük bir kısmı çeşitli dönemlerde SSK Hastanesi, Çarşı Kompleksi, Köy Hizmetleri Bölge Müdürlüğü gibi kamu kurum ve kuruluşlarının kullanımına terk edilmiştir. İlk tesis edildiği yıllarda çok geniş bir alan kaplayan Tarihi Bahçe bu kurumsal yapılaşmalar sonucu bugün 1.5 ha.lık bir büyüklüğe sahiptir (ÇİY, 1990-2018).

Tarihi Bahçe içindeki iki katlı "Çanakkale İngiliz Konağı" olarak adlandırılan bina 1977 yılında kamulaştırılmış, 1979 yılında eski eser olarak tescil edilmiş, halen Halk Kütüphanesi ve Kültür Merkezi olarak hizmet vermektedir. 1963 yılından günümüze kadar her Ağustos ayında bu park içinde

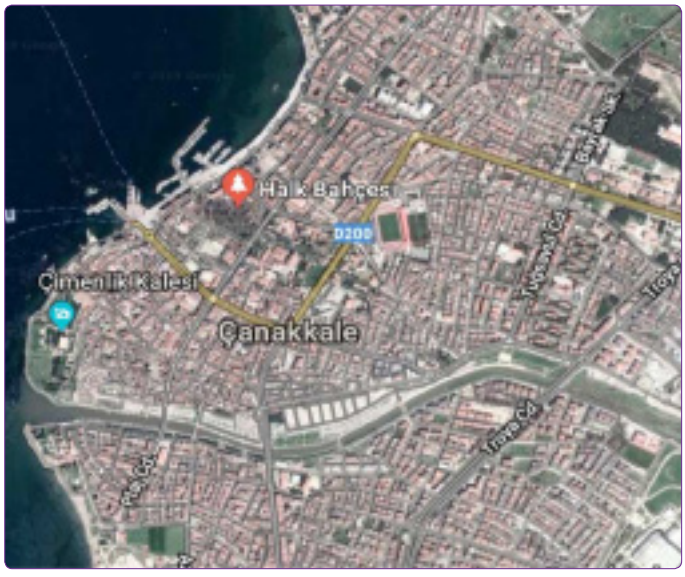

Şekil 1. Tarihi Halk Bahçesi yer gösterimi (Kaynak: www.google-map.2018).

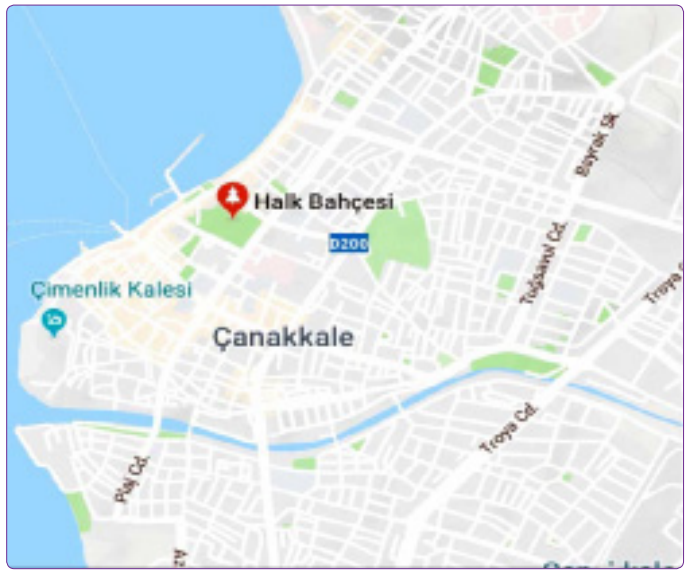

Şekil 2. Tarihi Halk Bahçesi yer gösterimi (Kaynak: www.google-map.2018).

Çanakkale'ye ait tarihi, kültürel ve doğal güzellik ve özellikleri sergilemek için, Truva Festivalleri düzenlenmektedir (Cantürk , M., 1994). Günümüzde tarihi bahçede oturma yerleri, yürüyüş yolları, çocuk bahçesi ve sembolik bir hayvanat bahçesi vardır. Bahçedeki süs havuzu halen mevcut olmakla birlikte ilk biçimi bozulmuştur (Akman, Y., 1990).

Halk Bahçesi'nin Odunsu Bitki Örtüsü

Çanakkale Kenti ve Yakın Çevresinin Vejetasyonu

Tarihi Halk Bahçesi'nin odunsu bitki örtüsünü değerlendirmek, ancak yörenin ekolojik özellikleri ışığında mümkündür. Bu nedenle iklim ve toprak özellikleri yanında, bunların göstergesi niteliğinde olan vejetasyon büyük önem taşımaktadır.

Köppen iklim sistemine göre 30°-45° kuzey ve güney enlemleri arasında yer alan Akdeniz İklimi (1931), subtropikal kurak yazlar (Cs) olarak tanımlanır (Walter, H., 1955; . Akman, Y., 1978).

Subtropikal iklim, karakteri bakımından, tropik ile ılıman iklim arasındaki geçiş zonu oluşturur ve tanımlamasında sıcaklık ve yıllık yağış miktarı önemli rol oynar.

Akdeniz İklimi'nin dört önemli özelliği söz konusudur:

1) Sıcak yazlar ve ılıman kışlar.
2) Tüm yıl boyunca etkisini hissettiren mutedil bir deniz esintisi.
3) Kış aylarında yoğunlaşan yağışlar.
4) Hemen hemen tümüyle kurak geçen yazlar ve özellikle yaz aylarında güneşli ve az bulutlu uzun günler.

Yörenin iklimi Çanakkale Meteoroloji İstasyonu'nun 61 yıllık gözlemlerine dayanarak Walter (1955)'e göre hazırlanan iklim diyagramı yardımıyla özetlenmektedir (Şekil 3). Buna göre Çanakkale Kenti ve yakın çevresinde biyoklimatik açıdan az-yağışlı akdeniz biyoiklim tipi hüküm sürmektedir (Walter, H., 1955; . Akman, Y., 1978).

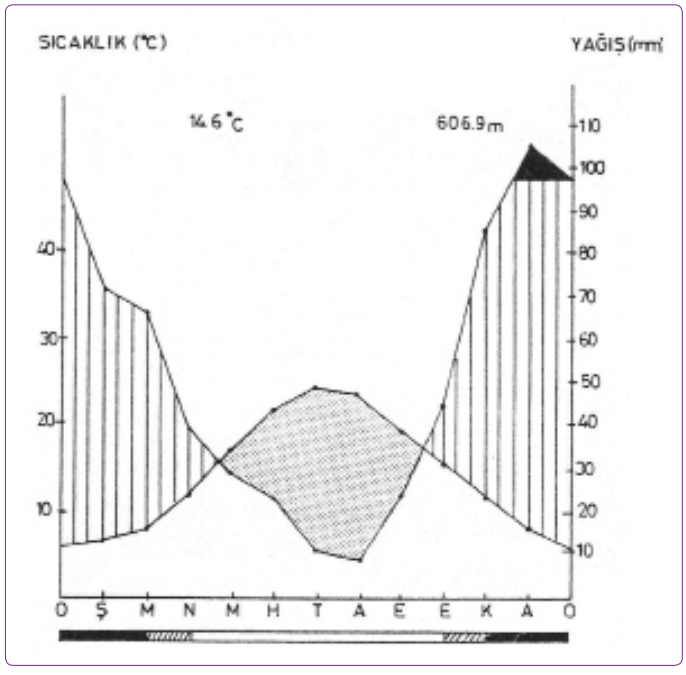

Şekil 3. Walter (1955)'e göre Çanakkale İklim Diyagramı.

İklime bağlı olarak hakim olan Akdeniz bitki örtüsü tipi, floristik ve fitososyolojik açıdan son derece heterojen bir yapı göstermektedir. Bitki örtüsündeki bu heterojenlik iklimsel, tarihsel, biyocoğrafik, fizyonomik, jeomorfolojik ve pedolojik özelliklerden kaynaklanmaktadır.

Çok karmaşık bir yapıya sahip olan Akdeniz bitki örtüsü, deniz seviyesinden başlayarak 2200-2300 m.'ye ulaşan yükseklik basamaklarında, yıllık ortalama yağış miktarı 300-1500 mm. arasında değişen bölgelerde bulunabilmektedir.

Yörenin mevcut iklim şartlarına uygun olarak, Çanakkale kenti ve yakın çevresinin yeraldığı yükselti basamağı 0-300 m dir. Bu basamağa kadar sert yapraklı, herdemyeşil ağaç ve çalıların hakim olduğu ve Mediterran Flora elemanlarının önemli bir bölümünün oluşturduğu vejetasyon tipleri yer almaktadır. Bu yükselti basamağında yer alan bitki toplumları bitki sosyolojisi açısından Quercion ilicis birliği altında toplanmaktadır (Quézel, P., 1969).

Quercion ilicis Birliği'nin en önemli karakter türleri, kentin yakınında bulunan orman ve maki alanlarında gözlemlenmektedir: Kermes meşesi (Quercus coccifera), Akçakesme (Phillyrea latifolia), Mazı meşesi (Quercus infectoria ssp. Boissieri), Menengiç (Pistacia terebinthus ssp. palaestina), Tavşan kirazı (Ruscus aculeatus), Frenk Üzümü (Rubia peregrina), Yabani gül (Rosa sempervirens), Diken ardıcı (Juniperus oxycedrus), Yabani kuşkonmaz (Asparagus acutifolius). Ormanlar otlatma, yakacak odun temini, yangın ve tarla açma gibi insan müdahaleleri sonucu tahrip olmuş ve makilik alanlara dönüşmüştür.

Kentin çevresinde yetişme ortamı şartlarının geniş yapraklı türler için uygun olmadığı yerlerde Kızılçam (Pinus brutia) ormanları varlığını sürdürmektedir.

Derin toprakların yer aldığı vadilerde ormanlar, tarım alanlarına dönüştürülmüştür. İyi gelişmiş, yaşlı Palamut Meşeleri (Quercus ithaburensis ssp. macrolepis) bu ormanlardan arda kalan örneklerdir.

Tarla içlerinde; gölge ağacı olarak bırakılmış Ahlat (Pyrus amygdaliformis) ve Badem (Amygdalus communis) gibi meyve ağaçlarının yanında, kırsal yerleşim yerlerinde bazı egzotik odunsu türler de ev bahçelerinde, meydanlarda görülmektedir.

Akarsu yataklarında; Doğu çınarı (Platanus orientalis), Ak söğüt (Salix alba), Ak kavak (Populus alba), Kızılağaç (Alnus barbata), Ilgın (Tamarix tetrandra) ve Hayıt (Vitex agnus-castus) gibi türlerin önemli bir yer tuttuğu vejetasyon tiplerine rastlanmaktadır.

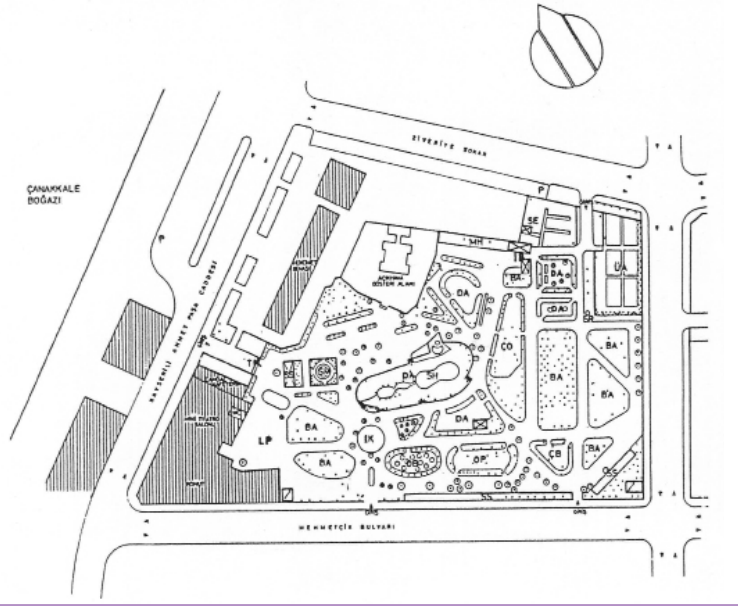

FONKSIYON ALANLARI		
BA	Bitkilendirilmiş Alan	(Planting Area)
ÇB	Çay Bahçesi	(Tea Garden)
ÇO	Çocuk Oyun Alanı	(Play Ground Area)
DA	Dinlenme Alanı	(Sitting Area)
IK	Işıklı Kule	(Lighting Tower)
İB	İdare Binası	(Administration Building)
BB	Bakım Binası	(Repair Building)
LP	Lunapark Alanı	(Lunapark Area)
MH	Mini Hayvanat Bahçesi	(Miniature Zoo)
OB	Ortanca Bahçesi	(Hydrangea Garden)
OP	Orman Pavyonu	(Forest Pavillion)
P	Otopark	(Parks)
SE	Sera Alanı	(Glass House)
SH	Süs Havuzu	(Pool)
SM	Simge	(Symbol)
SR	Sarnıç	(Cistern)
SS	Satış Standı	(Stand)
TK	Tören Kapısı	(Gate)
ÜA	Üretim Alanı	(Production Area)
o	Mevcut Bitkiler	

Şekil 4. Çanakkale Tarihi Halk Bahçesi (İngiliz Bahçesi) Planı.

Çanakkale Kenti bulunduğu Biga Yarımadası'nın en yüksek dağı Kazdağı Masifi'nde yükselti basamakları ve bu basamaklara özgü vejetasyonunu bölgede çok sık görmek mümkündür.

Deniz seviyesinden başlayarak yer yer 600 m.'ya kadar çıkan Kızılçam (Pinus brutia) daha sonra yerini Karaçam'a (Pinus nigra ssp. pallasiana) bırakır. Saçlı meşe (Quercus cerris), Macar meşesi (Quercus frainetto), Makedonya meşesi (Quercus trojana) Sapsız meşe (Quercus petraea ssp. Iberica), Saplı meşe (Quercus robur), Kestane (Castanea sativa), bu basamaklarda önemli rol oynarlar.

Yer yer yazın yeşil geniş yapraklı karışık ormanları oluştururlar. Nem oranı yüksek yetişme ortamlarında Gürgen (Carpinus betulus) ve Kayın (Fagus orientalis) önemli rol oynar. Yöreye özgü endemik Kazdağı Göknarı (Abies equi-trojani) üst-montan basamakta saf ve karışık mesçereler oluşturur.

Tarihi Halk Bahçesinin Odunsu Bitkileri

Tarihi Bahçede kent yakın çevresinin aktüel vejetasyonunda yer alan odunsu türlerden sadece Kızılçam (Pinus brutia), Doğu çınarı (Platanus orientalis), Geniş yapraklı ıhlamur (Tilia platyphyllos)'un iyi gelişmiş bireyleri görülmektedir. Bunların dışında odunsu bitki örtüsü, yöre için egzotik sayılabilecek türlerden oluşmaktadır.

Bahçede yer alan odunsuları tespit etmek amacıyla herbaryum örnekleri toplanarak bunların teşhisi yapılmış ve mevcut odunsu bitki türleri ile adetlerini gösteren bir liste oluşturulmuştur (Tablo 1 ve 2). Bu listede ayrıca bu bitki türlerinin şimdiki durumları (kuru, iyi gelişmiş ve sağlıklı olma) hakkında bilgiler verilmiştir.

Bitki türlerinin tespiti ve röleve çalışmaları sonucunda; bahçe bütününde odunsuların yerlerini gösteren genel bir vaziyet planı oluşturulmuş ve bu plan üzerinde diğer fonksiyon alanları da gösterilmiştir (Şekil 4). Daha sonra her bir

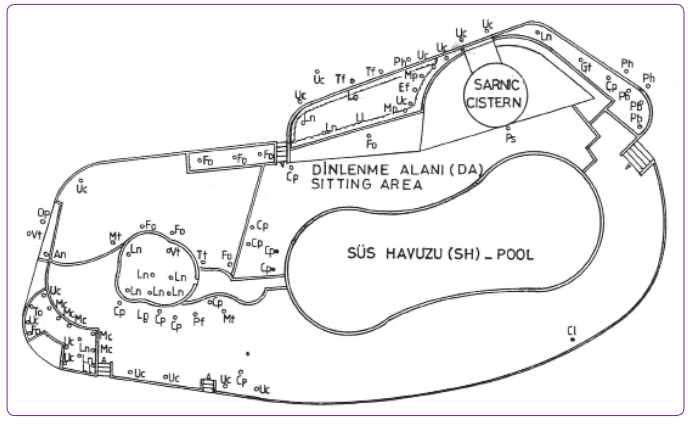

Şekil 5. Süs Havuzu ve Dinlenme Alanı.

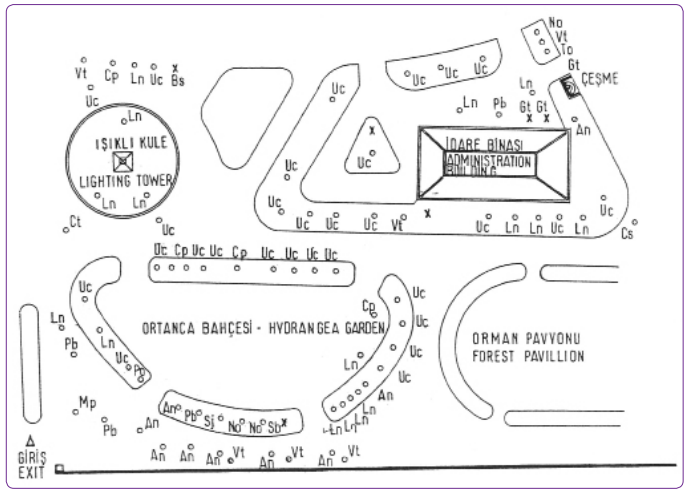

Şekil 6. Ortanca ve Orman Pavyonu.

Tablo 1. Çanakkale Tarihi Halk Bahçesi Odunsu Bitki Listesi

Bitki kodu	Latince adı	Kuru	İyi gelişmiş	Sağlıklı	Toplam
Yaprağını döken geniş yapraklı boylu ağaçlar					329
An	Acer negundo L.	----	1	50	51
Ca	Celtis australis L.	----	----	1	1
FO	Fraxinus excelsior L.	----	----	44	44
Gt	Gleditsia triacanthos L.	----	3	25	28
Mp	Maclura pomifera L.	----	1	33	34
Po	Platanus orientalis L.	----	1	21	22
Uc	Ulmus minor Mill.	----	3	133	136
Tt	Tilia argentea Desf. Ex. DC.	----	----	13	13
Yaprağını döken geniş yapraklı orta boylu ağaçlar					102
Ap	Acer pseudoplatanus L.	----	----	3	3
Ah	Aesculus hippocastanum L.	----	----	17	17
Ma	Melia azedarach L.	----	----	6	6
Ml	Morus alba L.	1	----	2	3
Pia	Pistacia atlantica DESF.	----	----	1	1
Pc	Populus alba L.	----	----	20	20
Pa	Populus x canadensis MOENCH	----	1	2	3
Pn	Populus x canescens (AIT.) SMITH	----	2	1	3
Pt	Populus tremula L.	----	2	4	6
Rp	Robinia pseudoacacia L.	----	----	23	23
Sb	Salix babylonica L.	1	----	8	9
Sj	Sophora japonica L.	----	----	8	8
Yaprağını döken geniş yapraklı kısa boylu ağaçlar					145
Aj	Albizia julibrissin DURAZZ.	----	----	2	2
Cs	Cercis siliquastrum L.	----	----	14	14
Ea	Elaeagnus angustifolia L.	----	----	7	7
Ej	Eriobotria japonica (THUNB.) LINDLEY	----	----	3	3
Fc	Ficus carica L.	----	----	2	2
Li	Lagerstroemia indica L.	----	----	6	6
Pd	Prunus x domestica L.	----	----	1	1
Pp	Prunus pissardii L.	----	----	8	8
Yaprağını döken geniş yapraklı boylu çalılar					10
Cn	Cornus sanguinea L.	----	3	3	6
Cm	Crataegus monogyna JACQ.	----	----	2	2
Ph	Philadelphus coronarius ROEM.	----	----	1	1
Sv	Syringa vulgaris L.	----	----	1	1
Yaprağını döken geniş yapraklı orta boylu çalılar				25	
Bd	Buddleia davidii FRANCH	----	----	1	1
Cw	Cotoneaster x watereri EXCELL	----	----	6	6
Hs	Hibiscus syriacus L.	----	----	13	13
Lf	Lonicera fragrantissima LIND. & PAXT.	----	----	1	1
Pg	Punica granatum L.	----	----	2	2
Vo	Viburnum opulus L.	----	----	2	2
Yaprağını döken geniş yapraklı kısa boylu çalılar					28
Cr	Cassia corymbosa LAM.	----	----	13	13
Cj	Cydonia japonica NAKAI.	----	----	6	6
Dr	Deutzia scabra THUNB.	----	----	2	2
Fi	Forsythia x intermedia ZAB.	----	----	2	2
Sb	Spiraea bumalda L.	----	----	2	2
Sy	Symphoricarpos orbiculatus MNCH.	----	----	3	3
Herdemyeşil geniş yapraklı kısa boylu ağaçlar				33	
Pr	Photinia serrulata LINDLEY	----	----	3	3
Tf	Trahycarpus fortunei H. WENDL.	----	----	30	30

Tablo 2. Çanakkale Tarihi Halk Bahçesi Odunsu Bitki Listesi

Bitki kodu	Latince adı	Kuru	İyi gelişmiş	Sağlıklı	Toplam
Herdemyeşil geniş yapraklı boylu çalılar					120
Ln	Laurus nobilis L.	----	----	113	113
Ll	Ligustrum lucidum AIT.	----	----	6	6
Pu	Laurocerasus officinalis Roem.	----	----	1	1
Herdemyeşil geniş yapraklı orta boylu çalılar					120
Mc	Myrtus communis L.	----	1	13	13
No	Nerium oleander L.	----	----	35	35
Pf	Phillyrea latifola L.	----	1	8	8
Pl	Pistacia lentiscus L.	----	----	1	1
Vt	Viburnum tinus L.	----	----	63	63
Herdemyeşil geniş yapraklı kısa boylu çalılar					7
At	Atriplex halimus L.	----	----	1	1
Bs	Buxus sempervirens L.				
Ef	Euonymus japonicus L.	----	----	1	1
Jn	Jasminum nudiflorum L.	----	----	1	1
Mq	Mahonia aquifolium L.	----	----	4	4
Herdemyeşil iğne yapraklı boylu ağaçlar					189
Cd	Cedrus deodara G. DON.	----	----	2	2
Cl	Cedrus libani A.RICH.	----	1	5	6
Cp	Cupressus sempervirens GREENE	2	6	86	94
Pb	Pinus brutia L.	1	4	63	65
Ps	Pinus pinea L.	----	----	22	22
Herdemyeşil iğne yapraklı kısa boylu ağaçlar					3
Tb	Taxus baccata L.	----	----	3	3
Herdemyeşil iğne yapraklı kısa boylu çalılar		32			
To	Thuja occidentalis L.	1	----	32	32
Yaprağını döken geniş yapraklı sarılıcılar					23
Pq	Parthenocissus quinquefolia (L.) PLANCH	----	----	20	20
Rc	Rosa canina L.	----	----	3	3
Herdemyeşil geniş yapraklı sarılıcı ve yerörtücüler					
Hh	Hedera helix L.				
Vi	Vinca major				
Perenyaller					
Al	Alcea rosea L.				
Ci	Chrysanthemum indicum L.				
Ob	Oenanthe biennis L.				
Pu	Paeonia suffruticosa L.				
Sc	Santolina chamaecyparissus L.				
Annueller					
Hi	Hydrangea involucrata SIEB.	---	----	50	50
Tp	Tagates patula				
Sukkulentler					
Aa	Agave americana	----	----	2	2
Çit bitkileri					**Uzunluğu (m)**
Bs	Buxus sempervirens L.				80
Cp	Cupressus arizonica GREENE				40
Ll	Ligustrum lucidum AIT.				440
Ln	Laurus nobilis L.				130
Lo	Ligustrum ovalifolium HASSK.				52
To	Thuja occidentalis L.				40
Ph	Philadelphus coronarius L. var. grandiflorus (WILLD.) GRAY				4
Uc	Ulmus carpinifolia				18
Vt	Viburnum tinus				2

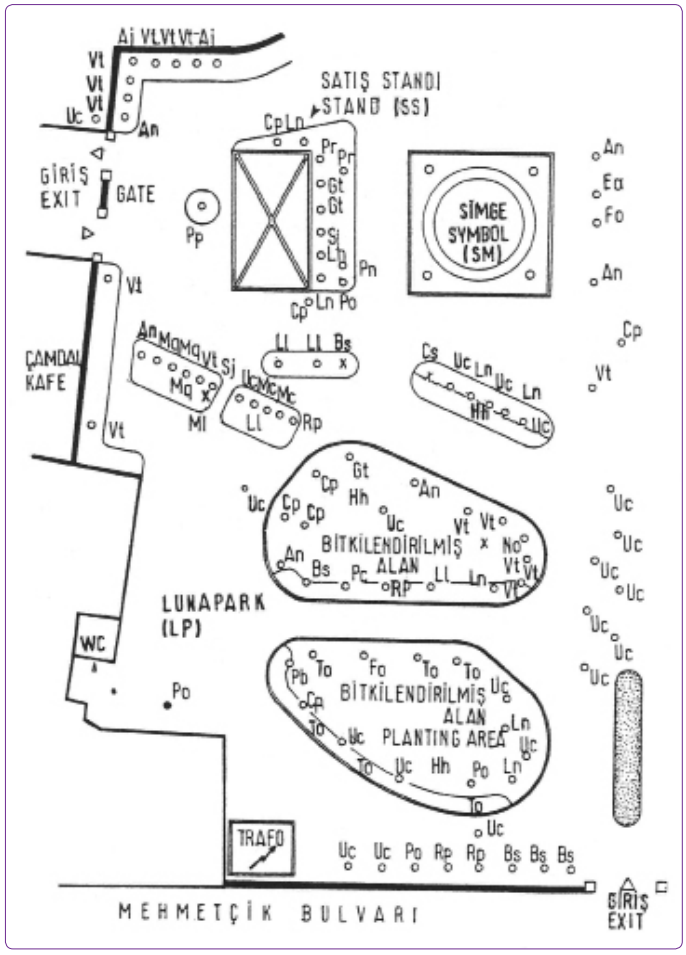

Şekil 7. Lunapark.

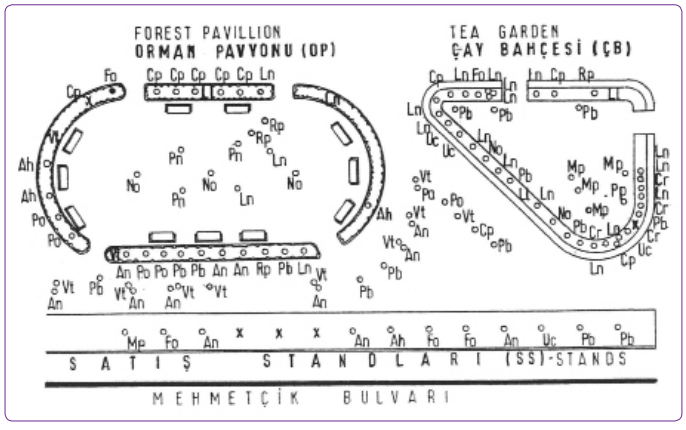

Şekil 8. Orman Pavyonu ve Çay Bahçesi.

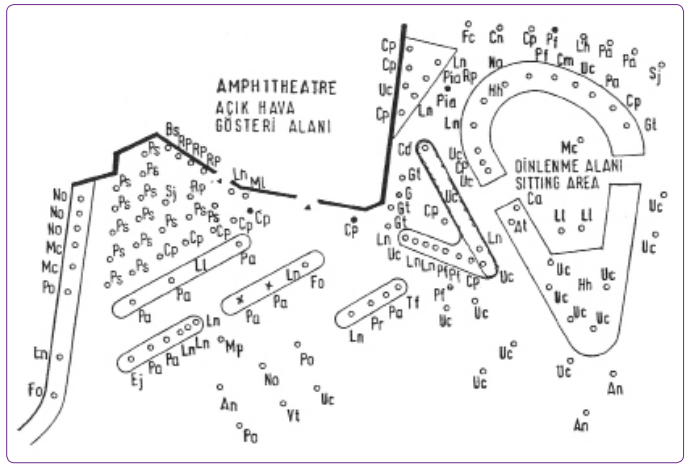

Şekil 9. Dinlenme Alanı ve Açıkhava Gösteri Alanı.

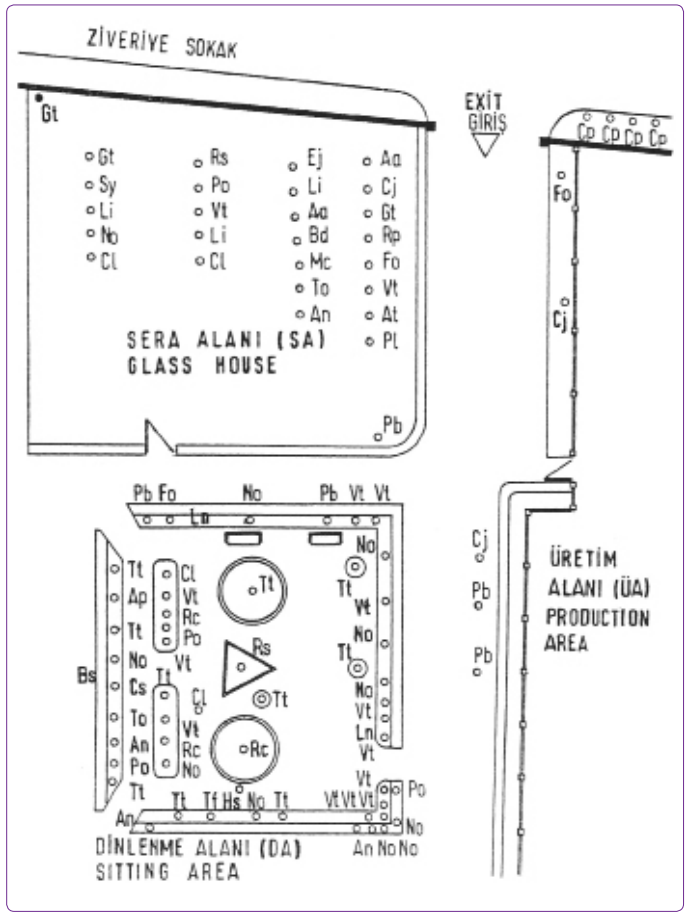

Şekil 10. Sera Alanı ve Üretim Alanı.

fonksiyon alanı için detaylı planlar üretilmiş ve üzerinde odunsu bitki türlerinin yerleri sembollerle belirtilmiştir. Ancak sayfa sınırı nedeniyle planlar küçültülerek ölçeksiz olarak sunulmuştur (Şekil 4–13).

Tarihi bahçede ağaç ve çalı olarak toplam yaklaşık 1200 adet bitki bulunmaktadır.

Tarihi bahçede yaprağını döken geniş yapraklı ağaçlar çoğunluktadır (576 adet). Bunların; %57.1'i boylu ağaçlar (329 adet), %25.2'si kısa boylu ağaçlar (145 adet) ve %17.7'si orta boylu ağaçlardan (102 adet) oluşmaktadır.

Yaprağını döken geniş yapraklı ağaç en fazla Karaağaç (Ulmus minor) 136 adet, Akçaağaç (Acer negundo) 51 adet, Dişbudak (Fraxinus excelsior) 44 adet, Ayıdutu (Maclura pomifera) 34 adet bulunmaktadır.

Yaprağını döken geniş yapraklı çalılar toplam 63 adettir. Bunun; %44'i kısa boylu çalılar, %40'ı orta boylu çalılar ve

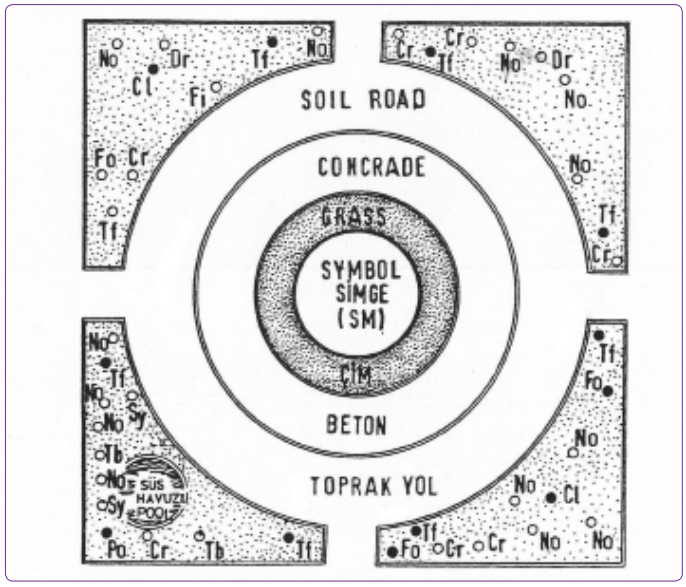

Şekil 11. Simge.

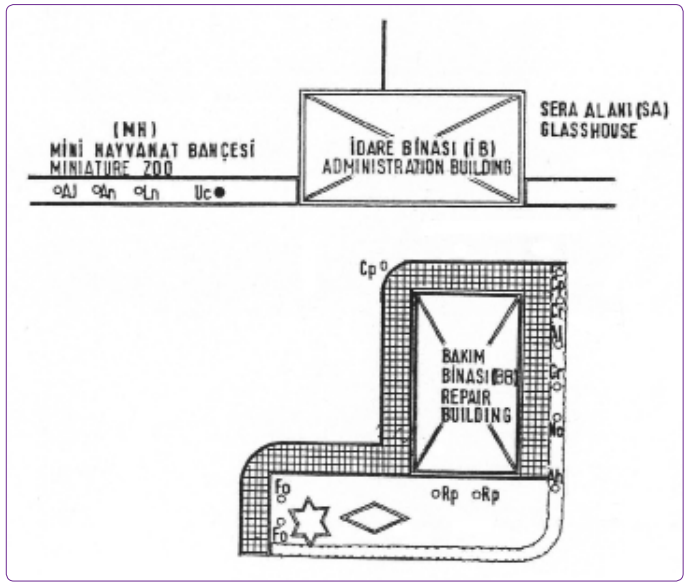

Şekil 12. Mini Hayvanat Bahçesi ve Sera Alanı.

%16'sı boylu çalılar oluşturmaktadır.

Yaprağını döken geniş yapraklı çalı türü olarak en fazla Kasya (Cassia corymbose) 13 adet ve Hatmi (Hibiscus syriacus) 13 adet bulunmaktadır.

Herdemyeşil geniş yapraklı kısa boylu ağaç Palmiye (Trahycarpus fortunei) 30 adet ve Alev Ağacı (Photinia serrulatea) 3 adet olmak üzere iki bitki türü bulunmaktadır.

Herdemyeşil geniş yapraklı çalı toplam 247 adet olup, en fazla Defne (Laurus nobilis) 113 adet) ve Kartopu (Viburnum tinus) 63 adet, Zakkum (Nerium oleander) 63 adet bulunmaktadır.

Herdemyeşil iğne yapraklı ağaçlar toplamı 192'dir. En fazla: Servi (Cupressus sempervirens) 94 adet, Kızılçam (Pinus brutia) 65 adet ve Fıstıkçamı (Pinus pinea) 22 adet

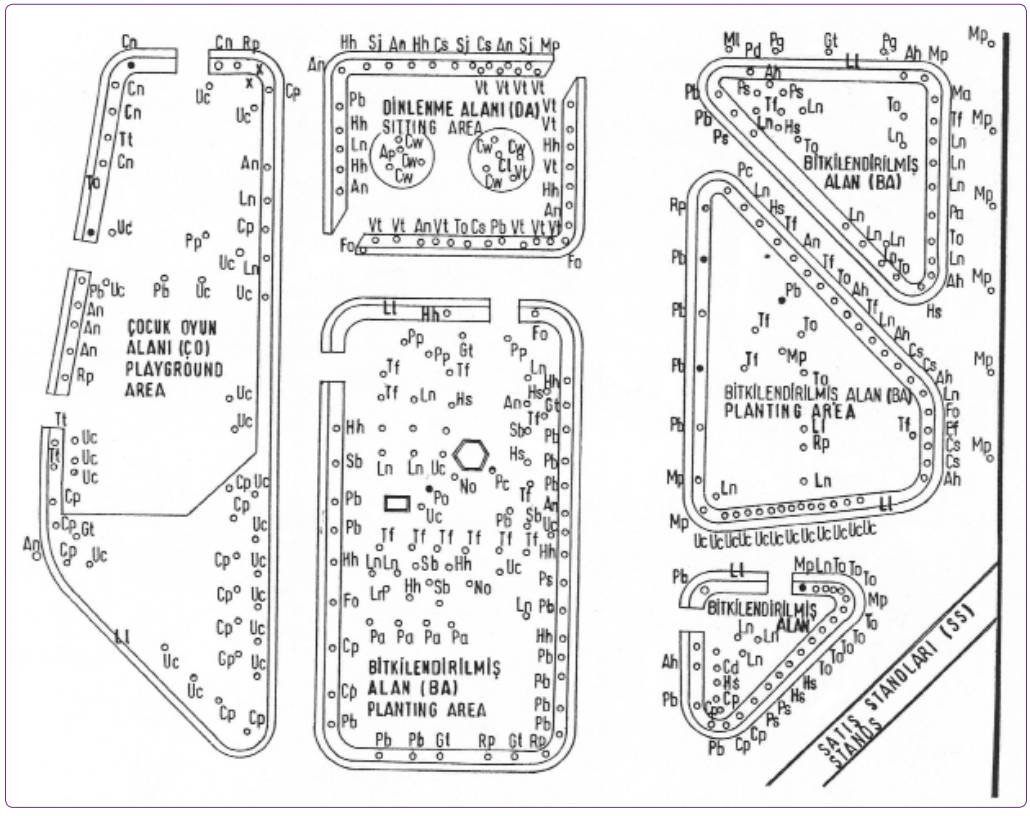

Şekil 13. Çocuk Oyun Alanı ve Bitkilendirilmiş Alanı.

olmak üzere üç bitki türünden oluşan boylu ağaçlar bulunmaktadır.

Herdemyeşil iğne yapraklı çalı olarak 32 adet Batı mazısı (Thuja occidentalis) bulunmaktadır.

Bahçede sayıları çok fazla olmamakla birlikte sarılıcı, yerörtücü, perenyal ve annuel, sukkulent olarak bitki türleri ve uzunlukları değişen makaslanmış ve serbest büyüyen olmak üzere çeşitli bitki türlerinden oluşan çitler yer almaktadır (Tablo 1 ve 2).

Tarihi bahçe içinde iyi gelişmiş, nitelikli toplam 28 adet boylu ağaç bulunmaktadır.

Bunlar: Acer negundo (1), Gleditsia triacanthos (3), Maclura pomifera (1), Platanus orientalis (1), Ulmus minor (3), Populus x canadensis (1), Populus x canescens (2), Populus tremula (2), Cornus sanguinea (3), Myrtus communis (1), Phillyrea latifolia (1), Cedrus libani (1), Cupressus sempervirens (6), Pinus brutia (4) (Tablo 1 ve 2).

Çanakkale Belediyesi'nin en son yaptığı peyzaj düzenlemeleriyle Tarihi Bahçe'nin çeşitli yerlerinde mevcut kotlarda yükseltmeler yapılmıştır. Doğal zemin seviyesinde yapılan bu değişiklikler sonucunda mevcut boylu ağaçların gövdeleri 1.5 m'ye varan yükseklikte toprak tabakası ile doldurulmuştur. Değerli ağaçlardan bazılarının ise gövde çevrelerinde tuğladan duvar oluşturularak, ağaç gövdesi ile toprak temasının engellenmesine çalışılmıştır. Bahçede devam eden düzenleme çalışmaları çerçevesinde, daha önce mevcut olan dar toprak yollar tamamen tuğlalardan oluşan geniş yollara dönüştürülmüştür. Fakat bu çalışmalarda genellikle bitkiler rastgele dikildiğinden, bugün bahçe mekanı orjinal düzenlemelerin bir çoğunu yitirmiş durumdadır.

Halk Bahçesi Bitki Örtüsünün Kent ve Yöre için Önemi

Açık ve yeşil alanlar kent sistemi içinde kent sağlığı ve hijyeni bakımından çok sayıda mikroklimalar oluşturur. Bu yeşil mekanlar kent kliması üzerinde belirli bir etki yaratmaktadır.

Yeşil alanların kent iklimini iyileştirmede; özellikle sıcaklığın düşürülmesi, gürültünün azaltılması, toz ve zararlı imisyonların tutulması, havadaki oksijen miktarının artırılması, konveksiyon akımları yaratarak temiz ve serin hava sirkülasyonunun sağlanması gibi ekolojik açıdan çok önemli görevleri vardır.

Kent iklimi açısından üstlendikleri bu ekolojik fonksiyonları nedeniyle, mevcut açık ve yeşil alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve yeni yeşil mekanların kent dokusuna kazandırılması gereklidir.

Yeşil mekanlar çok sayıda bitki ve hayvan türleri ile yaşam birlikleri için yaşam mekanları olarak büyük öneme sahiptirler. Burada özellikle önemli olan bozulmamış bitki toplumları ekolojik nedenlerden dolayı korunmalıdır.

Kentler ekolojik bakımdan küçük mekanlar oluşturan yan yana bulunan heterojen biyotoplarla karakerize edilirler. Bu biyotopların tüm alana oranı genellikle kent kenarından kent merkezine doğru azalmaktadır. Hatta bazı büyük kentlerde bitkisel ve hayvansal yaşam artık hemen hemen mümkün değildir.

Yapılaşmış bölgelerde küçük parklar, yeşil iç alanlar ve avluların oluşturduğu tek tek biyotoplar ile kentin kenar bölgelerindeki kültür alanlarının oluşturduğu bağlar, çayırlıklar ve tarlalar gibi biyotoplar arasında büyük farklılıklar vardır.

Hayvan ve bitki türlerinin oluşturduğu yaşam birliklerinin kentte yaşamlarını sürdürmeleri ve gelişebilmeleri büyük ölçüde kent gelişimi esnasında kültür peyzajlarının korunup korunmamasına bağlıdır. Yapılaşmış bölgelerdeki hayvan ve bitkilerin yaşaması yani buralara göç etmesi bunların yaşamlarını sürdürmesini mümkün kılacaktır.

Yapılaşmamış zonlar bazı türlerin kentin civarındaki alanlardan kent içine göçe olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda halk bahçesinin bitki ve hayvan türlerine yaşam ortamı sağlaması bakımından, kent merkezinde yer almasının büyük bir önemi vardır.

Planlama çalışmalarında peyzaj ve kent estetiği açısından önemi olan röliyefe, su ve vejetasyona ait peyzaj strüktürlerinin özgünlüğünün korunmasını sağlayacak yaklaşımlar getirilmelidir.

Kent ve çevresindeki belirli kullanım şekilleri; orman, bağ, bahçe bölgeleri kent imajı ve peyzaj görünümünü oluşturan tipik unsurlardır, yasal olarak korunmuyorlarsa özel yasal düzenlemelerle varlıkları güvence altına alınmalıdır.

Kentin çekiciliği peyzaj elemanları ile yapı elemanları arasındaki gerilime dayanmaktadır.

Röliyef, su ve vejetasyona ait peyzaj strüktürlerinin, yapı alanlarının peyzaj strüktürü ile uyum derecesi ne kadar yüksek olursa, kentin kendine özgünlüğü, karıştırılmazlığı ve asıl karakteri de o kadar güçlü olarak ortaya çıkacaktır.

Kentin bazı kısımlarının yapılaşmaya açılmaması, yani açık bırakılması o kentin görünümü ve karakteri için o kadar önemlidir.

Sonuç ve Öneriler

- Peyzaj Mimarlığı kapsamında yapılacak çalışmalarda; özellikle kent içindeki açık ve yeşil mekanların peyzaj düzenlenmesinde, yörenin yetişme ortamı şartlarında gelişebilecek en uygun türlerin belirlenmesi çok önemlidir.
- Bulunduğu bölgenin ekolojik koşullarında uzun yıllar yaşamını sürdürülebilmiş bu türlerin belirlenmesi, aynı zamanda bu türlerin performanslarının da ortaya çıkarılmasına katkıda bulunur. Bu bakımdan özellikle tarihi korular, tarihi park ve bahçeler barındırdığı iyi gelişmiş yaşlı odunsu bitkiler bakımından çok önemlidir.

- Çanakkale kenti bütününde yer alan en eski tarihli park Tarihi Halk Bahçesi'dir.
- Çanakkale kenti yakınındaki orman, maki ve garig gibi vejetasyon formasyonları doğal bitki örtüsü bakımından zengindir. Kent içindeki ve yakın çevresindeki tarihi mezarlık ve şehitlikler iyi gelişen yaşlı ağaç ve çalı türlerini barındırmaktadır.
- Tarihi Bahçesi'nde kent yakın çevresinin güncel (aktüel) vejetasyonunda yer alan odunsu türlerden sadece Pinus brutia (Kızılçam), Platanus orientalis (Doğu çınarı), Tilia platyphyllos (Geniş yapraklı ıhlamur)'un iyi gelişmiş bireyleri görülmektedir (Tablo 1 ve 2).
- Park düzenlemelerinde tasarımcılar bitkisel düzenlemelerde, gerek ekolojik ve gerekse ekonomik açıdan doğal vejetasyonda bulunan odunsu bitki türlerini seçmeleri gereklidir.
- Peyzaj Mimarlığı çalışmalarda alanının ekolojisine uygun türlerin seçiminde, bölge veya yörede doğal olarak yetişen bitki örtüsünden mutlaka yararlanılmalıdır.
- Bitkisel komposizyonlar oluşturulmasında bitki sosyolojisi verilerinden yararlanmanın yanısıra, doğal peyzajdaki birliktelikler, bitki toplulukları incelenmelidir.
- Tarihi Bahçe'nin Çanakkale yerleşimi ve bölge ölçeğinde en eski park alanı olması ve odunsu bitki türleri bakımından çeşitliliği, ayrıca gelişmiş bitki türlerinin zenginliği bakımından peyzaj özelliklerinin korunması gereklidir.
- Tarihi Bahçe barındırdığı odunsu türlerin zenginliği yanında, özellikle yöre için egzotik (yabancı kökenli), fakat yörenin ekolojik şartlarında çok iyi gelişim gösteren ağaç türleri ile dikkat çekmektedir. Bu çok iyi gelişim gösteren ağaç türlerinin başında: Akçaağaç (Acer negundo), Sedir (Cedrus deodara), Servi (Cupressus sempervirens), Gledicya (Gleditsia triacanthos), ve Ayıdutu (Maclura pomifera) gelmektedir (Tablo 1 ve 2).
- Çok önemli bir park ağacı olan Gürgen yapraklı Karaağaç'ın (Ulmus minor) yaşlı bireyleri bahçenin en önemli unsurlarındandır. Aynı şekilde Ayı dutu'nunda (Maclura pomifera) çok iyi gelişmiş örnekleri canlı parlak yeşil yaprak örtüsü ile bahçeye çok farklı bir görünüm kazandırmaktadır. Bu anılan odunsu türlerin aksine bahçede sadece bir iki bireyle temsil edilen: Geniş Yapraklı Ihlamur (Tilia platyphyllos), Dişbudak (Fraxinus excelsior), Japon soforası (Sophora japonica), Gledicya (Gleditsia triacanthos), Çitlenbik (Celtis australis) gibi boylu ve orta boylu ağaçların da kendilerine yeterli mekan ayrıldığında ne kadar etkili olabilecekleri çok açık bir şekilde görülmektedir (Tablo 1 ve 2, Şekil 4).
- Bu tür tarihi bir geçmişi ve iyi gelişmiş ağaçlarıyla, anıt ağaç olabilecek nitelikteki odunsuların yer aldığı yeşil dokular ekolojik hassasiyetleri dikkate alınarak düzenlenmelidir.
- Mevcut durumun tespiti ile mutlak koruma altına alınacaklar, özgün tasarım ve mekan oluşumları belirlenerek güvence altına alınmalı ve sürdürülebiliriliği sağlanmalıdır.
- Park olarak kullanımı bakımından Tarihi Bahçe genelinde yapılacak iyileştirme ve peyzaj düzenleme çalışmalarının, bu konuda uzman kişiler tarafından ele alınması gerekmektedir.
- Tarihi bir geçmişi ve iyi gelişmiş ağaçlarıyla ekolojik, estetik ve nostaljik öneme sahip bu tür yeşil alanlar, herhangi bir şehir ve kent yeşili bir park alanı gibi düzenlenmemeli, ağaç ve iyi gelişmiş çalıların yaşamı riske atılmamalıdır. Mevcut bitkilere ilaveler yerine, bahçede sadeliği sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Bunun için bahçeye sonradan getirilmiş olan ve bahçenin bütünlüğünü bozan ağaç ve çalılar çıkarılmalıdır.

Kaynaklar

Akman, Y., 1990: İklim ve Biyoiklim (Biyoiklim Metodları ve Türkiye İklimleri). -Palme Yayınları Mühendislik Serisi: 103. Ankara, 275 S.

Akman, Y., Barbero, M., Quezel, P. 1978: Contribution a l'etude de la végétation forestiére d'Aanatolie méditerranéene, (I).- Phytocoenologia 5 (2): 1-79. S.

Cantürk , M., 1994: 27.05.1987 ve 02.08.1994 Tarihli Haber Gazetesi-Çanakkale.

ÇİY, 1990-2018: Çanakkale İli Yıllığı -Çanakkale Belediyesi Arşivi

Kayan, İ., 1996: Troia'da Son 6000 Yılda Doğal Çevre Değişimleri Yerleşim ve Çevre Sorunları: Çanakkale İli Sempozyumu, 9-13 Eylül-Çanakkale.

Quézel, P., Pamukçuoğlu, A. 1969: Etude phytosociologique des forêsts d'Abies equi-trojani et de Fagus orientalis du Kaz Dağ.- Ann. Fac. Sci. Marseille 42 : 145-151.

Troya, 1970: Topraksu Genel Müdürlüğü Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı.

Walter, H., 1955: Die Klima-Diagramme als Mittel zur Beurteilung der Klimaverhaeltnisse für ökologische, vegetationskundliche und landwirtschaftliche Zwecke.-Ber. Deutsch. Bot. Ges. 68: 331-344.

Walter, H., 1961: Anadolunun Vejetasyon Yapısı.- (Çeviren Uslu, S.) İÜ Orman Fakültesi Yayınları, Yayın No. 80/944, Ankara Matbaası-İstanbul.